

HEGEDŰS ATTILA:

Menekülés Jugoszláviába

Soós József visszaemlékezése

Soós József 1956-ban, Sztálinvárosban (mai Dunaújváros) a Vasmű központi laboratóriumának műszerüzemében, felesége pedig egy építkezési vállalat irodájában statisztikusként dolgozott. A Dudujkavölgyi kényszermunkatáborból 1952. október végén került a Dunapenteléből erőszakosan nagy iparvárossá épített, s a „nagy” Sztálinról elnevezett mai Dunaújvárosba. Rákosi Mátyás idejében több évet töltött különböző börtönökben és munkatáborokban.

Mint „kommunistaellenes, reakciós börtöntöltelék” az ÁVH büntetésből helyezte a szocialista mintavárosba, ahol a lakosság többségében a párthoz lojális, lekáderezett munkások voltak. Soósék rendőri felügyelet alatt álltak, ami azt is jelentette, hogy nem hagyhatták el lakásukat és nem mehettek el olyan helyekre, ahol csoportos összejövétel volt. Vasárnapként jelentkezniük kellett a rendőrségen, s addig ott tartották őket, amíg mise volt a templomban.

A forradalom idején, ahogy Pesten felgyorsultak az események, Sztálinváros is megmozdult. Sorra alakították a munkástanácsokat, s a Vasmű műszerüzemében Soós Józsefet is beválasztották.

Amikor a Vörös Hadsereg megtámadta Budapestet, a város forradalmi bizottsága felhívással fordult a lakossághoz és önkéntesek jelentkezését kérte, hogy a szovjet támadás esetén felkészülhessenek a város védelmére. A műszerüzemből, egy baráti társasággal közösen, Soós József is jelentkezett, feleségével együtt. A korábban betelepített kommunista görögök egy éjszaka hátba támadták a települést védő katonákat, s többek között ez is hozzájárult ahhoz, hogy a szovjetek végül is elfoglalták a várost: „A sors íróniája, hogy a szovjet hadsereg többnapos heves harc után, november 7-én, a 'Nagy Októberi Szocialista Forradalom' 39. évfordulóján foglalta el Sztálinvárost. Éjszakára kijárási tilalmat rendeltek el. A legkisebb mozgásra vagy fényre odalóttek. - írja Soós József 2003-ban keletkezett visszaemlékezésében.

Sokan elmenekültek Magyarországról azokban a napokban. Soós Józsefék is sokat töprengtek azon: men-

jenek, vagy maradjanak. Azonban sokáig nem történt semmi, a munkát felvették, a rend kezdett helyreállni. Később, 1957. január második felében már hallani lehetett, hogy több forradalmárt elvittek a pufajkások. Voltak közöttük munkástanácsstagok, és olyanok, akik a laktanyában felfegyverezték magukat. Soós Józsefnek különösen volt félnivalója. A káderlapján nyilvántartották, hogy a Rákosi-korszakban éveket töltött börtönökben - többek között a Gyorskocsi utcában, Márianosztrán. Nyilvántartották azt is, hogy a börtönbüntetésének az amerikai követséggel való kapcsolata volt az eredője. De azt is följegyezték, hogy a második világháború idején a II. Magyar Hadsereg katonájaként a Szovjetunióban volt. Ráadásul teljes erőbevetéssel dolgozott munkahelyén a forradalom mellett.

„A rossz hírek hallatára felvettem a menekülés kérdését azoknak a munkatársaknak, akikkel együtt fegyvereztük fel magunkat. Nálunk jöttünk össze a megbeszélésre feleségeinkkel együtt. Mérlegeltük, megtárgyaltuk, mi vár ránk, ha maradunk. Úgy döntöttünk, hogy elmegyünk. Egy hét gondolkodási időben állapotunk meg. Egy hét múlva újra nálunk találkoztunk, és megbeszéltük a részleteket. Mivel addigra a nyugati határt az oroszok és az őket kiszolgáló magyar barátaink, az új - pufajkás - karhatalom lezárta, így csak a déli határ, Jugoszlávia jöhetett számításba. Csoportunk egyik tagjának a felesége bolyi volt. Ez a falu a Pécs és Mohács közötti út mentén feküdt, közel a határhoz. A feleség ott született, ott nőtt fel, ismerte jól ezt a határrészt, és szülei '56-ban is ott laktak.”

A társaság február 2-án kora reggel szállt autóbuszra Sztálinvárosban, s megvették a jegyet a Pécsen keresztül Mohácsra vezető autóbuszra. Soós József, egyik barátjával, megvette az aznapi újságot: „ahogy az első oldalra rápillantottunk, rémlátomásnak beillő kép tárult elénk. A címlapon nagy betűkkel ez állt: 'Lezárták a jugoszláv határt', és a cikk ismertette a minisztertanács rendeletét, amely letartóztatást és börtönbüntetést helyeztetett kilátásba azoknak, akiket ott elkapnak.”

Miután 1948-ban Titókat kizárták a kommunista internacionáléból, a magyar oldalon Jugoszlávia felé is felépítették a „vasfüggönyt“. A határtól 20-25 kilométer széles, úgynevezett határsávot létesítettek, az ott lakókat ellátták határsáv-igazolvánnyal. Ha a kívül lakók be akartak menni a határsávba, a lakóhelyük rendőrségétől erre engedélyt kellett kérni, amit vizsziatéréskor be kellett szolgáltatni. Ha valaki ennek hiányában utazott a határ közelébe és elfogták, akkor letartóztatták, bíróság elé állították, és öt évig terjedő börtönbüntetést is kiszabhattak rá.

Estére érték Pécsre: *„Úgy nyolc óra körül járhatott az idő, amikor a busz ablakából zseblámpafény in-tegetésre lettünk figyelmesek. A fényjelzések előttünk villantak. A busz megállt és két fegyveres rendőr szállt fel. Kérték a határsáv-igazolványokat.“*

Arra a kérdésre, hogy hová mennek, Soós József a következőket válaszolta:

„ - Dunaszekcsőre, egy barátunk esküvőjére igyekszünk - mondtam. Hirtelen ötlettel Szekcsőt neveztem meg, amely kívül esett a határsávon. S valóban ott lakott egyik munkatársam, akinek - véletlen összejátszás? - másnap volt az esküvője, amelyre mi is hivatalosak voltunk. De mi nem oda igyekeztünk.

A rendőr nagyot nézett. - Dunaszekcső nem erre van, az Szekszárd alatt a Mohácsra vezető út mellett fekszik - mondta.

Tudjuk, de Sztálinvárosban azt mondták, hogy még nem megy arra busz. Menjünk le Pécsen keresztül Mohácsra és onnan vissza Szekcsőre.

Hogy a rendőr elhitte-e, amit mondtunk neki, nem tudom. Kinézett az ablakon, s látta, hogyan veri a havaseső az üveget, hallotta hogyan zörög a busz te-tején, majd rápillantott terhes feleségemre és visz-szaadta az igazolványainkat.“

A többieket viszont leszállították a buszról. Az út-vezetőjüket is, aki leszállás közben még odasúgta édesanyja bolyi címét. Arra ugyanis nagyon ügyeltek, nehogy elárulják, hogy együtt utaznak. *„Lehet, hogy a rendőr gyanút fogott, mivel mind Sztálinvárosból jöt-tünk és mind a Vasmű Műszerüzemében dolgoztunk. Amikor mindenkit igazoltattak - érdekes, hogy rajtunk kívül mindenkinek volt határsáv-igazolványa! - a rendőrök is beszálltak és a busz folytatta tovább az útját. Meg kell jegyezmem: ha a rendőröknek eszébe jut a jegyek ellenőrzése is, biztosan lebuktunk volna, hiszen mindannyian Bolyba váltottuk a jegyet!“*

Soósék Bolyban leszálltak, s felkeresték a megadott címet. Mondták, hogy a lányuk barátai Sztálinváros-

ból. Beengedték őket, s elmesélték mi járatban van-nak ott. Kérték, hogy éjszakára ott maradhassanak, majd reggel a visszafelé induló busszal hazamennek. Vezető nélkül ugyanis a sáros szántóföldeken, a hi-deg, havas téli esőben terhes feleséggel Soós József nem mert vállalkozni a határátlépésre. Úgy is beszéltek meg indulás előtt, hogy ha valami akadályba ütköz-nek, vasárnap visszamennek Sztálinvárosba és hét-főn bemennek dolgozni, mintha mi sem történt volna.

Azonban hajnali két óra körül valaki felébresztet-te őket: *„Nem akartunk hinni a szemünknek! Sárosan, vizesen, elcsigázottan ott állt az egész társaság, mind, akit a rendőrök leszállítottak a buszról.“*

Egymás szavába vágva mesélték a történetet. Mi-után leszálltak a buszról, a rendőrök azt tanácsolták, ne várjanak a hideg esőben, menjenek a legközelebbi faluba, kopogjanak be a kocsmába és ott várják be a másnapi autóbust, amivel haza tudnak menni. El is indultak a falu felé, de koromsötét volt, s miután már nem látták a rendőröket, letértek az útról a szántó-földekre, s nagy kört leírva megkerülték őket, és Boly felé vették az irányt.

Vacsora után megbeszélték, hogy másnap, va-sárnap még nem indulnak el, kipihenik magukat és utá-na nekivágnak a határnak. *„Vasárnap csendes volt a falu. Mi ki sem mozdultunk a szobából, csak ha az ud-varon levő WC-re kellett menni valakinek. Akkor is csak úgy, hogy a háziasszony előbb kiment a kapu-hoz, megnézni, nem jár-e valaki az utcán...“*

Elérkezett az este. Megvárták, hogy a faluban min-denki nyugovóra térjen. Elbúcsúztak a ház asszonyá-tól, tudták, hogy ha elfogják őket, rájuk is börtön vár.

„Az udvar hátsó részén hagytuk el a portát, s csendben, nesztelenül lopakodtunk kifelé a faluból a kertek alatt. Elöl a vezető fiatalasszony férjével, mö-göttük mi, libasorban. Amikor a határba, a sáros szán-tóföldekre kiértünk, a műúttól bizonyos távolságban haladtunk tovább. Ha az úton egy gépkocsi lámpája feltűnt, azonnal hasra vágódtunk, megvártuk míg el-megy, csak úgy folytattuk tovább utunkat. Néha az oro-szok meg a magyar határőrök fellöttek egy-egy vilá-gító rakétát, s persze ilyenkor is azonnal lehasaltunk, s lapítottunk a sárban mindaddig, amíg a rakéta vi-lágított.

Közben patakhöz értünk. Sekély volt a víz, itt-ott jég fedte. Nem volt széles, de átugrani nem tudtuk. Bottal állapítottuk meg, milyen mély. Mivel én birger-li csizmában voltam, a többiek meg félcipőben vág-tak neki az útnak, én cipeltem át őket a hátamon. To-

vábbi pár órás gyaloglás után egy széles, mély mesterséges árokhoz értünk. Szerencsére csak az előző napok esővíze gyűlt össze benne, de egymás segítése nélkül nem tudunk átkelni rajta. Én csúsztam le elsőnek, utánam a Kanadában élő barátom ereszkedett le. Átvittem a vízen, ő a vállamra állva felkapaszkodott. A többiek is mind úgy jutottak át, s végül engem is felhúztak a gödörből. Az árok déli részén vas-tag, vasból készült andráskeresztek voltak a földbe betonozva - tankcsapdák. Része lehetett ez a Rákosiék által épített határzárnak, amelyet abban az időben készítettek, amikor Tito még 'az imperialisták láncos kutyája' volt.

Mentünk tovább. Egyszer csak kakaskukorékolást hallottunk, amelybe néha egy-egy kutya ugatása is vegyült. Falu közelében lehetünk - állapítottuk meg. De, hogy hol vagyunk, azt a vezetőnk sem tudta. Már régen át kellett volna érnünk a határon. Talán eltévedtünk? - gondoltuk rémülten, de később kiderült, hogy nem. Bolytól délkeleti irányba az volt a legközelebbi határszakasz. Közben egészen megközelítettük e falut és letelepedtünk egy szénaboglya tövében. Fáradtak és elcsigázottak voltunk. Elhatároztuk, hogy ketten bemennek a faluba és megtudakolják, hol is vagyunk. Sorsot húztunk, hogy eldöntsük, kik indulnak a felderítésre. Mielőtt elindultak, várandós feleségem kérte őket, hozzanak egy pohár vizet, mert nagyon szomjas.

Bekopogtak az első házhoz. A felébredt háziak, még mielőtt a barátaink egy szót is szóltak volna, erőlyes hangon, szinte kiabálva utasították el őket:

Azonnal menjenek el! Nekünk nem szabad éjjel szóba állni senkivel sem. Börtönt kap, aki idegeneket segít, vagy akár csak szóba áll velük.

Egy terhes asszony van velünk, egy pohár vizet kér. Szó sem lehet róla! Nem adunk. Ha nem mennek el, azonnal hívjuk a rendőrséget.

Rendben van, elmegyünk. Csak annyit mondjanak meg, hogy hívják azt a falut.

Udvar - felelték.

Akkor jó helyen vagyunk - mondta vezetőnk. A falut megkerüljük és amikor a túlsó oldalán elérjük az utat, akkor már Jugoszláviában leszünk. A falu utolsó házánaál van a határsorompó.

Azonnal elindultunk és egyszer csak elértük a műutat. Észre sem vettük, mikor mentünk át a határon. Itt már a műúton haladtunk. Ahogy világosodni kezdett, belementünk az út mellett álló kukoricaszár boglyához, letelepedtünk a kékvekre és megreggeliztünk. Innen látható volt a táj déli irányba. Nem messze tőlünk gazdasági épületeket fedeztünk fel.

Nézzétek! - kiáltott fel az egyik társunk. - Az épület tetején vörös csillag van! Biztos, hogy Jugóban vagyunk! Nálunk a forradalom alatt minden vörös csillagot levertek.

Felálltunk és halkán elénekeltük a Himnuszt, majd egy utolsó Istenhözátot mondtunk Hazánknak: Isten veled, Magyarország! Ki tudja, látunk-e még?! Aztán elindultunk az ismeretlenségbe, egy ismeretlen élet felé.

Szóos József később Amerikába emigrált, Baltimoreban telepedett le, s szerkesztője lett az Amerikai Magyar Újságnak.

